

Meta Kušar

Iztok Simoniti: *Historia magistra mortis.*

Ljubljana: Slovenska matica, 2010.

Naslov izziva. Za marsikoga je zlovešč in nihilističen. 20. stoletje, ki je planetarno uresničevalo veliko zlo, hkrati pa velik del spomina nanj poskušalo potlačiti, da bi bil konzumatorski raj 21. stoletja za zločince bolj bleščeč, je udarilo ta pečat. Kaj pričakovati od knjige, v kateri je zgodovina učiteljica smrti? Verjetno razlage, kaj storiti, da bi zgodovina spet postala tudi učiteljica življenja, kakor so trdili stari.

Iztoku Simonitiju gre za človeka, zato nepodkupljivo prebira dobro in zlo, pregleduje “skriti, odkriti, uničeni in ponovno obnovljeni spomin”, zato ti eseji dajo doživetje. Po izidu je avtor rekel: “Knjigo sem pisal dolgo in je tudi ne bom nehal. Ne, ker bi bil z zlom fasciniran. Samo prestrašen sem. Prestrašen zaradi potrebe človeka, da svojo ustvarjalnost v tako veliki meri namenja zlu.” Knjiga ni vdajanje nihilizmu, ampak zapis, da bi “razumeli, kako smo danes vsi samo še žrtve tega, kar se je zgodilo, zaradi česar se ponavljaju morda izognemo”.

Etika zla še kar narašča, “ker se je vrednost človeškega življenja skozi vse 20. stoletje stalno zmanjševala in zločinske prakse so vedno bolj raznovrstne”. Zakaj so vse tri največje monoteistične religije, ki so nastale, da bi človeka učile, kako živeti in kako priti do boga, judaizem, krščanstvo in islam, tako slabo izboljševale svet? Zakaj je “nauk ljubezni” samo v srednjem veku povzročil na tisoče in tisoče smrti naših bližnjih kristjanov? Videti je, in prav to avtor neumorno raziskuje (*O naravi monoteizma, Rojstvo Gospoda*), kakor da so – tako zakonodajni judaizem in islam kot “religija krščanske ljubezni” – več zla povzročile, kot ga preprečile. “Pri zlu ni ničesar, kar bi bilo manj važno.” Mistike in mističarke, ki jih imajo vse tri monoteistične religije in ki so vzori duhovnega življenja in bratstva, je preganjal predvsem njihov kler. Zločini monoteizmov so se nadaljevali z velikim zlom monizmov; s komunizmom, fašizmom, nacizmom, ki so za avtorja samo “brezbožni otroci krščanskega monoteizma” (*O zlu in*

zločinih, Resnica in spomin, Pravica do življenja) in ki so se uresničili v dveh velikih svetovnih vojnah Zahoda, genocidih, koncentracijskih taboriščih ter stalni proizvodnji in uničevanju zunanjega in notranjega sovražnika – vedno samo človeka.

Od kod se je po stoletjih izboljševanja sveta vzel Nadčlovek, ta amoralni oboževalec nagonov, ki si je po nenadni “smrti boga” predstavljal, da je sam Bog, čeprav je samo demon onstran dobrega in zlega? Nietzsche je odlično poznal podzavestnega sla. Iztok Simoniti namreč trdi, enako kot psihologija in pravo, da je posameznik za dejanja svojega nadčloveškega demona odgovoren, saj ni nikogar, komur bi lahko naprtil odgovornost za “veliko zlo, ki se etično ne stara in tudi pravno ne zastara”. Kriv je vedno posameznik, čeprav kolektivne krivde nikoli ni mogoče vnaprej izključiti. Jung je leta 1918 pri psihoanalizah svojih nemških pacientov ugotovil, da se je po njihovih glavah premetavala primitivna, silovita in surova “svetlolasa zver”, Iztok Simoniti pa pravi, da se vsako veliko zlo rodi v glavi posameznika, zato se mora do njega opredeliti; ve tudi, da iz idej “nemočnega” posameznika nastaja politična realnost. Ker poglobljanje v zlo vodi v obup pesimizma, avtor odločno razmišlja o dobrem. Čuti, da je skrajna razpetost med zlom in dobrim pogosto na robu znosnega, zato je zanj optimizem etično vprašanje.

Pravniška, politološka in diplomatska izobrazba Iztoka Simonitija stoji na osebni kulturi. Kot visoki diplomat Republike Slovenije je v lednem ugašajočem dnevu 27. januarja 2005 stal sredi taborišča Auschwitz, med politiki Evrope in tistimi, ki so imeli na rokah tetovirano številko. Med drobnimi snežinkami, med govori, med spontanim izbruhom juda, ki je v hebrejščini kričal svojo staro muko, med glasbenim mističnim minimalizmom Góreckega se je gotovo počutil kot na robu pekla in v sebi dojel ta čas in prostor kot ogromno “točko slabe vesti in spomenik temne zahodne kulture grško-rimske in judovsko-krščanske tradicije”. Doživel je, da bolj kot razumemo ideje zla, večja je naša krivda. Ideja zla je razkrila ogromen psihični radij ali, povedano drugače: “Tega, kar človek enkrat iznajde ali odkrije, nikoli več ne zavrže. Kadar hočemo kot posamezniki ali kot družba urediti svoj odnos do velikih zločinov, se pokaže vsa nebanalnost zla, ki z vso težo pade na kasnejše generacije; te se ne morejo ničemur izogniti, ničesar pozabiti, ničesar preskočiti, ničesar prikrivati.” To velja, pravi avtor, tudi za vsa naša križišča zla, med katerimi so Kočevski rog, Barbarin rov in Teharje samo simboli več kot 600 slovenskih skritih in razkritih morišč; velja tudi za vsa taborišča v nekdanji Jugoslaviji in še svež genocid v Srebrenici. Vedno novi muzeji, zbirke, dokumentacijski centri so samo možnosti za Evropejce, da oblikujejo

skupni spomin. Samo vulgarno neobčutljivi ali brezobzirni niso sposobni začutiti trajno razkrajajoče se moči zločinov. Iztok Simoniti jo je zaradi sposobnosti vživljanja začutil v lastnem bitju in si jo seveda poskušal pojasniti: "Razmišljanje o zlu je intelektualni in moralni podvig. Moralni zato, ker zahteva opredelitev do zla in zločincev, ter intelektualni zato, ker še vedno upamo, da se bomo zlu izognili, če ga bomo razumeli. Smisel je v razmišljanju, ki gre prek meja znanega ali sprejetega. Razumevanje preteklosti in načrtovanje prihodnosti je najprej etično in šele potem politično – praktično vprašanje."

Etična drža oziroma etos, Kristus bi rekel "dejanja, po katerih jih boste spoznali", pove, kakšen je človek v resnici, vendar so stanja, v katerih lahko ostane človek samo za ceno lastnega življenja. Kdor ustvarja taka stanja zla, hoče vojne in totalitarni sistem. "Slovenska etična negotovost – nesamozavest glede prav in narobe – se kaže tudi pri nekaznovanju krivcev za revolucionarni teror med vojno in po njej in za tisoče umorjenih. Znani so odgovori na vprašanja kdo, kdaj, kje, kako in zakaj. Nič ni neznanega, pa vendar ne zmoremo – nismo prepričani, da je prav – kaznovati zločincev, nismo sposobni razumeti potrebe po pravičnosti, ki nikoli ne umre." Avtor odločno razmišlja o smislu življenja tukaj in zdaj in noče, da bi bil ta smisel poražen.

Politika nekaznovanja razkriva problem kolektivne krivde, ki jo lahko pojasnimo s čisto običajnimi kategorijami pravičnosti in nepravičnosti. Objektivi umi jo odrivajo kot nekaj iracionalnega, čeprav peklenski oblak, ki se dviga z vseh prizorišč neobžalovanih in nepokesanih zločinov, razkraja današnja življenja. Postaja vsem vidno dejstvo, vendar o njem niso sposobni iskrenega razmisleka. Kdor bo knjigo *Historia magistra mortis* bral počasi in o njej razmišljal, bo tudi sam doživel, kar je doživljal avtor. Če zlo kar naprej gledamo, začne v nas goreti ogenj zla – in knjigo bomo lahko sprejeli tako, kot jo je Iztok Simoniti pisal: kot prepotreben amulet proti zlu, ki senzibilizira za etično odločnost. Knjiga *Historia magistra mortis* je bila nominirana za Rožančevo nagrado. Žal mi je, da je bilo tem o pomembnem delu nekaj zgrešenih rutinskih zapisov.

Iztok Simoniti opazuje civilizacijske napake, ve, da si človek zaradi svoje polarnosti, ki določa relativnost obeh nasprotij, ne sme postavljati nobenih absolutnih resnic. Če si jih postavlja, omogoča zlu največji možni razmah, sam pa postane plen nasprotij, ne da bi vedel, kolikšnega zla je sposoben. Zakaj je razkol na Slovenskem tako velik, nam knjiga razlaga z zgodovino, ki jo je avtor v štiridesetletni diplomatski izkušnji sam doživel in jo še doživlja, ter z ono, ki jo nenehno študira. Na Bližnjem vzhodu je videl, da *Toro*, *Sveto pismo* in *Koran* uporabljajo predvsem za določanje

ozemeljske lastnine, manj pa jim svete knjige zmanjšujejo dvom, ki ga že stoletja nadkompenzirajo s fanatizmom. Nobenemu verniku, nobenemu slovenskemu kristjanu se ni treba jeziti zaradi avtorjeve nepopustljive zahteve po prehodnosti misli od dejstev do ideje in od dejstev nazaj k idejam. Kadar empirija pokaže, da je krščanstvo generiralo zlo, moramo kristjani v tem dojeti lastno krivdo, če hočemo ostati kristjani. Ko s prehodnostjo misli od dejanj nazaj k idejam, ki so dejanja povzročila, preverja trdnost evropske demokracije, ki je v novem tisočletju tudi civilizacijsko okornim Slovanom ponudila možnost svobode, pove zoprno resnico: "Najbolj civilizirani so najbolj barbarski."

Kdor si je prigaral vsaj nekaj resničnega duhovnega uvida, vseeno ali je teist ali ateist – Iztok Simoniti se ima za ateista in agnostika –, se je sposoben zavedati strašnega nesoglasja in krivde. Za zlo, ki smo ga podedovali in je zdaj naše, skupaj s tistim, ki smo ga sami sposobni povzročiti, se brez razvitega duševnega instrumenta ne bomo mogli pokesati. Verni bi morali vedeti, da je Boga, ki ga čutim kot neskončno pluralnega, v sebi treba nenehno razvijati. Psihologija dokazuje, da enostranskost človečnost razkraja, pa naj gre za enostranskost boga ali ideje, kar krni tudi sposobnost spoznavanja.

Iztok Simoniti esejev ne piše z jezikom narcisoidnih grabežljivcev, ki zagovarjajo filozofijo vsega in ničesar ter z njo uničujejo zdrav razum in čustva drugih, ker svojih tako nimajo. Z natančno empirijo napada ledeno univerzalnost tako dialektičnega materializma kot odrešenjskega katolicizma brez Duha, zato ne dvomim, da se bo s senco družb in posameznikov (zločincev) ukvarjal še naprej. Jung je rekel, da je zgodovina 20. stoletja medicinski karton histeričnega pacienta in da pred njim ni zdravo skrivati diagnoze. Ne samo zato, ker je v njej moralni in strokovni napor. Njegova knjiga ne ponižuje trpečih, vendar brez resnice v življenju ne gre.

Iztok Simoniti sprejema vase strašni pesimizem tega sveta, zato se optimizmu ne bo odrekel. Razkrinkal je *Nadčloveka* 20. stoletja in vzrok njegovega poloma. Nadčlovek se je odpovedal ženski, ženskemu principu – podobno kakor Nietzsche. V knjigi sta dva eseja namenjena kritiki "nadčloveške" moške pameti (*Ženske, O moji materi*). V obeh je semantično jedro optimizma konkretna ženska, ki nadaljuje življenje in zna moškemu razkazati njegovo žensko dušo, v njem obuditi duševne kvalitete (vrednote): intuicijo, slutnje, sočutje, domišljijo, spontanost, nagib k iracionalnemu, kajpak svobodo, ki je "najbolj potrebna od vsega". Ženska duša v moškem je nosilka Erosa in vzpostavlja povezavo z njegovo podzavestjo, je vodnica, ko vstopa v cesarstvo bogov. Mislim, da je ta knjiga svojevrsten priklon komplementarnemu ženskemu principu v

avtorju samem, torej v avtorjevi duši, ki jo s sprejemanjem muke in veselja integrira v individualno osebnost. Zaradi tega je sposoben opaziti, da je v religijah mit (Duh) zelo tih ali pa celo molči, namesto njega pa se uveljavlja strašni kompenzatorični princip: “Kadar vidimo smisel in cilj tam onkraj, je vedno pripravljenost za uporabo nasilja nad tem tukaj.” Kdor ne more razumeti, da se v vseh esejih zavzema za prezirano človekovo dušo, ki jo kler treh velikih monoteizmov izdaja podobno kot “osamosvojena znanost”, ledena država, totalitarizmi ali lopovski globalizem, se tudi ne bo mogel poln upanja ozreti v smer, v kateri bi lahko dobil notranji vzgib: “Vsi smo preveč razpoložljivi, kar samo pomeni, da smo zelo ranljivi, kjer koli živimo in v kar koli verujemo – potrebna so dejanja z osebnim zgledom.” Iztok Simoniti želi biti s to knjigo tako blizu resničnosti, kot se le da, zato nas njegovo razmišljanje vedno pripelje do temeljne psihološke resnice: človek je neskončen samo takrat, kadar se zave svojih meja. Zato trdim, da je delo *Historia magistra mortis* svetla knjiga. Kaže smer, kjer velja pravilo, da čisto malo dobrega (etos individuum) uniči veliko zla.